

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы қаласы Дін істері жөніндегі басқарма
«Қазақстан Республикасындағы ла кестік және экстремизм
мәселелерін зерттеу орталығы» қоғамдық қоры

Казахский национальный университет имени аль-Фараби
Управление по делам религий города Алматы
ОФ «Центр по изучению проблем терроризма
и экстремизма в Республике Казахстан»

Almaty

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Дінтану және мәдениеттану кафедрасының профессоры,
заң ғылымдарының кандидаты
БИШМАНОВ КӘКІМЖАН МҰРАТЖАНҰЛЫНЫҢ
60 жылдық мерейтойына арналған
**«ЗАЙЫРЛЫЛЫҚ ЖӘНЕ КОНФЕССИЯАРАЛЫҚ
СҰХБАТТЫҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ МОДЕЛІ»**
атты ғылыми-методикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
научно-методической конференции
**«СВЕТСКОСТЬ И КАЗАХСТАНСКАЯ МОДЕЛЬ
МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНОГО ДИАЛОГА»**
посвященной 60-летию профессора кафедры
религиоведения и культурологии
Казахского национального университета,
кандидата юридических наук
БИШМАНОВА КАКИМЖАНА МУРАТЖАНОВИЧА

Алматы қаласы
2018 жыл

In the framework of economic integration do
 on beyond these issues, including security,
 rliament, passport and visa regime and social
 ion of Kazakhstan, which has been repeatedly
 e presidents of Kazakhstan at the meetings of
 the EAEU (Eurasian economic Union).
 ts of the single market in the common customs
 rk of the EAEU cannot happen successfully if
 ng today, some difficult issues and to seek
 t how clearly the political dividends of such an
 efits of transportation (transit) of important
 side the EAEU are combined with the interests
 evelopment of the economy of the Republic,
 ically integrated holdings with the receipt of
 basic areas of the national economic system.

ved from <http://www.evrazcs.com/en/about/>.
 emebayev, A. (2015). The role of Kazakhstan in the
 d from <https://articlekz.com/article/16683>.
 omunity Leaders Sign Group Abolition Agreement.
<https://sputniknews.com/politics/20141010193931058-ity-Leaders-Sign-Group-Abolition/>.
 egypt of the future. (2014). Eurasian idea of the President
 pment. – Almaty. P. 83.
 pt for 2014 – 2020 Republic of Kazakhstan (2014).
<http://www.kz/en/erevan/content-view/koncepcia-vnesnej-politiki>
 The Economics of Karl Marx: Analysis and Application
 Modern Economics) (1st ed.). Cambridge University
 ek/Dushanbe/Brussels. (2016). Retrived from
<http://www.eurasian-economics.com/europe-central-asia/central-asia/eurasian-economic->
 le.
 the Principles of Political Economy and Taxation. Piero
 rrespondence of David Ricardo. Vol. I. Cambridge
 Wealth of Nations edited by R. H. Campbell and A. S.
 of the Works and Correspondence of Adam Smith. Vol.

СОДЕРЖАНИЕ

Байтенова Н.Ж., Нуршанов А. Постсекулярлы казакстандык қоғам жағдайындағы конфессияаралық қатынастар	
Сатершинов Б.М., Бектенова М.К. Казакстандағы діни дәстүр және қазіргі ислам үлгісі мәселесі.....	
Байтенова Н.Ж., Рысбекова Ш.С., Саламат Т.Е. Светское законодательство и мусульманское право: сравнительный анализ.....	
Бейсенов Б.К., Игисенова А. Заманауи Ресейдегі ислам және қоғам	
Бейсенов Б.К., Игисенова А. Рухани жаңғыру және дін саласында мемлекеттік қызметшілерді даярлау өзекті мәселелері	
Рысбекова Ш.С. Религиозная секта как фактор социализации современной молодежи	
Рысбекова Ш.С., Қайыржан Д.Қ. Признаки деструктивных религиозных объединений в Республике Казахстан	
Габитов Т.Х., Сапарова Д.Р. Феномен китча в культурном пространстве цифрового поколения	
Қантарбаева Ж.У., Камалова Ф.Б. Казакстан халқы ассамблеясы казакстандык қоғамдағы тұрақтылық пен өзара түсіністікті қалыптастырушы ретінде.....	
Рысбекова Ш.С., Рысбек Т.Ж. Діни экстремизм – дінде дерт.....	
Габитов Т.Х. Тюркский мир в контексте предмета культурологии.....	
Қантарбаева Ж.У. Бұқаралық ақпарат құралдарының танымдық-тәрбиелік мәні	
Ташбулатова М.К. Межэтническое взаимодействие: модель конфликта и модель согласия.....	
Бегалинова К.К., Ашилова М.С. Особенности казахстанской модели межнационального и межконфессионального согласия: философский дискурс.....	
Өмірбекова Ә.Ө. Құқықтық тәрбиедегі өзіндік сананың рөлі	
Усенова З.Ж. Діни экстремизм – діни дағдарыстың нышаны.....	
Бишманов К.М., Карыбаева А.Н. Экстремизм и терроризм как крайне негативное социальное явление.....	
Назарбек Қ.Ж., Мұқан Н. Діни-саяси экстремизм: ұғымы, мазмұны және әлеуметтік-құқықтық срекшеліктері	
Исмагамбетова З.Н., Құдайбергенов С.Е. Мәдени мұраны зерттеудегі музейлік туризмнің маңыздылығы.....	
Молдабеков Ж.Ж. Елдік платформасының үйлестігі, ұстанымы...	

Бияздыкова К.Ә. Қазіргі Қазақстандағы білім беру саласындағы машыктану әдеби мен ауызекі сөйлеуді қалыптастырудың алғы шарттарының моделдері	
Габитов Т.Х., Әбікенов Ж.О. Қорқыт атаның нақыл сөздерінің тәрбиелік идеялары мәдени құндылық ретінде	
Исмагамбетова З.Н., Қарабаева А.Г., Балианов Н.М. Этноконфессиональные отношения и формирования культуры религиозной толерантности в Казахстане	
Аймухамбетов Т.Т., Сейтахметова Н.Л. Теоретико-методологическое основания проблемы взаимодействия государства и религиозных конфессий.....	
Бегалинова К.К. О специфике ислама в Казахстане	
Құрманалиева А.Д., Есдәулет Е. Мемлекет дінге қарсы ма?.....	
Акимжанов Т.К. О необходимости дальнейшей гуманизации уголовной политики Республики Казахстан - как важнейшем условии построения правового государства	
о. Карлос Лаос Замарро. Государство и религиозная свобода: католический взгляд.....	
Молдабеков Ж.Ж. Әл-Фараби қағидасы – ынтымақтасу ұстанымы, ұлттық ойлаудың арқауы	
Лубошников А.В., Андрецов А.В. Роль протестантского богословия в формировании основ светскости государства: история и современность.....	
Тажигаев Б.Н. Лаңкестік пен діни экстремизмге қарсы іс-қимылды ұйымдастыру жаһандық мәселелердің бірі	
Бияздыкова К.Ә., Нұрмахан А. Жаһандану дәуіріндегі дін	
Бияздыкова К.Ә., Ералы А. Этносаралық және конфессиялық келісімнің қазақстандағы моделін қалыптастырудың рөлі.....	
Кулсариева А.Т., Орынбеков Н.А. Қазақстандағы исламдық білім беру жүйесі.....	
Aljanova N., Mukan N. Regionalism in the post soviet space.....	

правила. Экстремизм, проявляющийся в политической сфере общества, называется политическим экстремизмом, экстремизм же проявляющийся в религиозной сфере получил название религиозного экстремизма.

Использованная литература:

1. Арчаков М.К. Политический радикализм: проблема концептуального рассмотрения. // http://www.amursu.ru/attachments/article/9533/N50_12.pdf
2. Устинов В.В. Международный опыт борьбы с терроризмом. Стандарты и практика. – М.: Юрлитинформ, 2002. – С. 23.
3. Ильинский И.М. О терроре и терроризме // Между будущим и прошлым. – М., 2006. – С. 239.
4. Сатпаев Д. Проблема распространения религиозного экстремизма: анализ глобальных тенденций // Проблемы религиозного экстремизма в Центральной Азии: Материалы международной конференции. – Алматы: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан и Фонд им. Ф. Эберта в Казахстане, 2001. – С. 32-37.

ДІНИ-САЯСИ ЭКСТРЕМИЗМ: ҰҒЫМЫ, МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Назарбек Қ.Ж.

*ҚР ҰҚК Академиясының доценті
философия докторы (Ph.D)*

Мұқан Н.

*әл-Фариби атындағы ҚазҰУ
Дінтану және мәдениеттану кафедрасының аға оқытушы,
философия докторы (Ph.D)*

Қазақстан Республикасының Конституциясында ар-ождан бостандығы мен діни бостандықтың қағидалары, әртүрлі конфессияларға жататын азаматтардың өздерінің діни бірлестіктерін құруға тең құқығы, мемлекеттің шіркеуден бөлінгендігі туралы қағидалар бекітілген. Сондай-ақ, діннің және діни бірлестіктердің әлеуметтік қызметтерін реттеудің халықаралық тәжірибелеріне негізделген өзге де бірқатар нормативтік құқықтық негіздер дайындап шығарылды. Қазақстанда қандай да болмасын діни бірлестіктердің қызмет етуінің нормативтік құқықтық негізі белгілі дәрежеде әзірленгеніне қарамастан, діннің мәртебесі, оның қоғам

өміріндегі шынайы жағдайы мен рөлі, яғни діннің қоғамдағы әлеуметтік-саяси, рухани салаларына тигізетін әсерінің мәртебесі, кеңістігі және шекаралары қазірге дейін дәл анықталмаған. Осы еліміздегі белгісіздік, әсіресе оның теріс салдары еліміздегі қазіргі діни жағдайда орын алған жаңа үрдістерге байланысты айқын аңғарылуда.

Діни-саяси экстремизм құбылысының Орталық Азия мен Қазақстанда орналасқан аймақтарда бой көрсетуі осы елдердің зайырлы дамуы мен бірлігіне, ұлттық қауіпсіздігіне қауіп төндіріп отырған басты мәселенің бірі. Елбасының «Қазақстанда терроризм, сепаратизм және экстремизм мәселелері бар. Әсіресе халықаралық терроризмнің кең қанат жайғанын және халықаралық қауымдастық пен аймақтардың саяси-әлеуметтік және экономикалық мәселелермен ұштасып, саясиленгенін ескерсек, олардың тарапынан туындаған қауіп ойдан шығарылған емес, нақты және шынайы өмірлік қауіп», - деген пікірі [1, 55 б.] маңызды және оның маңыздылығы экстремизмнің, оның ішінде діни экстремизмнің терроризмге ұласуымен анықталады.

Қазіргі замандағы адамзатты толғандырып отырған бір мәселе барша елдерді жайлай бастаған экстремизм болып отыр. Экстремизм бұл әр уақытта әр қалай көрініс беретін өте күрделі құбылыс. Экстремизм жалпы түрде ешбір мөлшерді, тәртіпті мойындамайтын, өзінің шектен шыққан пікірі мен іс-әрекеттері арқылы ерекшеленген адамдарды білдіреді. Саяси ортада пайда болған экстремизм – «саяси экстремизм», діни ортада пайда болған экстремизм – «діни экстремизм» деп аталады. Ал діни-саяси экстремизм болса, әртүрлі діни пікірлерге негізделгеніне карамай, олардың іс-әрекеттері қылмыстық істер кодексінің баптарына сәйкес келеді. Яғни, «діни-саяси экстремизм» – діндегі саяси максаттарына қол жеткізу үшін, дінді қалқан ете отырып әрекет етуші, дінге ешқандай қатысы жоқ іс-қимыл.

Әлемде орын алып отырған осы құбылысқа байланысты ешбір елде ғылыми тұрғыдан сараптама жасап, оның пайда болуы мен дамуының негізгі себептері жан-жақты зерттеліп, зерделенбеген. Ақпараттық кеңістікте бұл құбылысқа бір жақты тек саяси баға беріліп, үстемдік етіп отырған билеуші топтың тұжырымы мен пікірі ғана айтылады. Барлық елдердің осындай бағыт

ұстауының басты себебі қазіргі замандағы қоғам өмірінің шектен тыс саясаттануына байланысты және осы әлемдік саясаттанудың өзі үстемдік жүргізіп отырған бір философиялық бағыттың шеңберінен аса алмауында. Ал, осы саясаттанған әлемдік қоғам ұстамының қалыптасуына бір ғана философияның идеологиялық үстемдік жүргізіп отыруы (*бәсекелестік болмау*) адамзаттың даму келешегіне көптеген қайшылықтар әкеліп, адамзатты рухани дағдарысқа әкелетіні заңды құбылыс. Өйткені, әлемдік қоғамның дамуы адамдардың білімдерінің жетілуі мен олардың өсу психологиясына тікелей байланысты болуы табиғи заңдылық. Адамдар табиғаттың бір бөлшегі болғандықтан олардың (*әлемдегі халықтардың*) еркін өсіп, табиғи кеңістікте ғасырлар бойы даму заңдылығына байланысты алуан түрлі психологиялық мінез-құлқы, көзқарастары қалыптасқан және этникалық топтардың қалыптасудағы бұл құбылыс табиғи даму заңдылығына сәйкес ерекшеленіп отырады.

Экстремизмнің бірінші белгісі адамның надандыққа, көрсөкырлыққа негізделген өз көзқарасы, пікірінің орындалуын табанды түрде талап етуі. Мұндай адамдар басқа көпшіліктің қажеттіліктері мен шынайы жағдайын түсінбейді немесе түсінгісі келмейді. Олар, жөн білетін, дұрыс бағыт көрсете алатын адамдардың ешқайсысын мойындамайды. Өзіне сын көзбен қарау деген түсінік олар үшін жат. Олардың түсінігінде тек олар ғана тура жолда, басқаның барлығы да адасушылар. Яғни экстремизм қоғамдағы тәртіп пен нормаларды жоққа шығаратын құбылыс ретінде анықталады. Осындай кері әрекеттерді жақтап, теріс көзқарастарды қолданғандар экстремистер болып табылады.

Экстремистердің пайда болуының екінші себебі, олардың ешбір қажеті болмаса да әр істе шектен тыс шығып кетуге бейім тұруы. Басқаларды да осыған итермелейді. Нәтижесінде адамдар арасындағы қалыпты қарым-қатынас бұзылып, қоғамдағы үйлесімді тіршілік арнасынан ауытқып, әлеуметтік толқулардың тууына себеп болады. Экстремистік көріністің үшінші түрі, сырт көзге байқалмайтын, адамдарға деген күдік пен сенімсіздіктен туады. Күдікшіл адамдардың басқалар туралы жаман ойлайтын себебі, оның санасы басқаларды өзіне жау көреді. Яғни, бір адам,

екінші бір адам жайында бір нәрсе айтқан болса, онда ол өзі жайында не жақсы, не жаман нәрсені айтқан болып шығады. Жалпылама алынған «Кінәсі дәлелденбеген – кінәсіз» деген қағидаға қарсы келіп, экстремистер басқаны жылдам кінәлай отырып, тез үкім шығарады. Олар адамға қай уақытта күдікпен қараса, сол сәтте сол адам кінәлі болып шыға келеді. Неге күдіктенгенін талдап жатпайды, «ол кінәлі» деген қорытындыға келеді.

Біздің елімізде экстремизм мен терроризмнің пайда болуына әсер ететін себептер мен шарттар жойылған жоқ, ал бұл мәселенің шешілмеуі конституциялық құрылымға нақты қауіп туғызады, үлкен және кіші әлеуметтік топтармен мемлекетті басқарудың тұрақтылығын бұзуға, едәуір модальды, қаржылай және материалды шығындарға әкеліп соғады, қоғамды тұрақсыздандырады (әсіресе, экстремистік және террористік акциялар маңызды саяси оқиғалар кезінде жасалса: сайлау, саяси, ұлттық немесе діни бағыттағы әлеуметтік даулар, көрші елдермен қарым-қатынастың өршігуі және т.б.), әлеуметтік және ұлтаралық қақтығыстарға себеп болады.

Ғалымдар көбінесе экстремизмді рационалдық және иррационал, қисынды түрде қиындау түсіндірілетін және қылмыстық актілер деп түсіндіреді. Бұл орайда, Қазақстан Республикасының «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңының 1-бабындағы 5-тармақта аталмыш ұғым былайша тұжырымдалған. «Экстремизм – жеке және (немесе) заңды тұлғаның, жеке және (немесе) заңды тұлғалар бірлестігінің белгіленген тәртіппен экстремистік деп танылған ұйымдардың атынан іс-әрекеттер ұйымдастыруы және (немесе) жасауы» [2, 3 б].

Анықтама қысқа, әрі жинақы мазмұнда берілгенімен ең алдымен, экстремизмнің субъектілері ретінде жеке тұлға мен заңды тұлғалар, сондай-ақ жеке және заңды тұлғалар бірлестіктерін де қамтиды. Алайда, отандық ғалым А.Д. Дарменов ұлттық заңдағы «экстремизм» анықтамасы сәтсіз жасалғанын, әрі өзіндік пікірі бойынша «экстремизм» әлеуметтік құбылыс екендігін, яғни ол құбылыс «ұйымдастыру және (немесе) жасаумен» шектелмейтінін ескертеді. Автор «экстремизм» және «экстремистік іс-әрекеттер» деген ұғымдардың еш шатастырмауын, біріншісі

әлеуметтік-саяси деңгейдегі ұғымды білдіретіндігін, ал екіншісі осы бірінші ұғымға қатыссыз кез келген субъектілердің шеткі көріністі қылықтарымен сипатталатындығын, сондықтан да олардың бір-біріне «ұштастырылмауын» [3, 22 б.] атап өтеді. Ол аталмыш заңның 1-бабының 5-тармағына мынадай мазмұнда өзгерту енгізуді ұсынады: экстремизм – қоғам мен мемлекет үшін жоғары дәрежедегі қоғамдық қауіп пен кең көлемдегі салдарды иемденетін, шеткі тәсіл мен құралдар арқылы мақсаттары мен міндеттеріне жетуге бағытталған, белгілі идеологиясы бар әлеуметтік-саяси құбылыс.

Өз тарапымыздан автордың жоғарыда атап өткен ұғымдарды шатастырмау жөніндегі пікіріне қосыламыз. Дегенмен де, аталған құбылысты құбылыс етіп көрсететін екі құрамдас бөлік бар. Ең бірінші құрамдас бөлігі ол – экстремистік іс-әрекеттерді дайындауға, оқытуға және жүзеге асыруға түрткі болатын сылтаулардың жиынтығы, яғни экстремизмнің идеологиялық негіздері болса, екінші құрамдас бөлігі – әлбетте, экстремистік іс-әрекеттердің өзі.

Осы мәселенің құқықтық тұрғыда зерттеп жүрген ресейлік ғалым Р.М. Узденов өзінің пайымдауларын келесідей жеткізеді: «экстремизм» ұғымына анықтаманы мынандай мазмұнда беруді жөн көреді: «экстремизм – бұл қандай да бір қоғамдық қатынастар аясындағы тәртіпті экстремистердің қабылдамауымен, белгілі бір нәтижелерге жету мақсатында белгілі көзқарастар, дүниетанымдар, сенімдер, салтқа енген жүйеге сәйкес жүзеге асқан, қоғамға қауіпті, қылмыстық жазаланатын іс-әрекеттердің жиынтығымен көрінетін әлеуметтік келеңсіздеу құбылысы» [4, 8 б.].

Сондай-ақ, ғалым В.В. Устиновтің пікіріне сүйенсек, «экстремизм, түрлі шеткі нысандардағы саяси күрестің жиынтығын көрсететін әлеуметтік-саяси құбылыс және сондай нысандардың бірі – террористік болып табылады» [5, 34 б.]. Аталған анықтамаларынан байқағанымыздай, «әлеуметтік-саяси құбылыс» шешуші термин болып саналады. Алайда саяси экстремизмді тек осы құбылыс контекстінде түсінген біржақты көзқарастың қалыптасуына әкеліп соғатыны белгілі. Сондықтан оны объективті жағдайға сәйкес «саяси-құқықтық және әлеуметтік-психологиялық құбылыс» ретінде қарастыру (талдау) қажет. Өйткені,

экстремизм, кешенді түрде саралайтын болсақ, қоғамның саяси-құқықтық және әлеуметтік-психологиялық жақтарын түйреп өтеді, өзінің рационалдық және иррационалдық түрлерімен және саяси, ұлттық, этникалық, діни, қылмыстық-экстремистік бағыттағы ұйымдармен тығыз. Демек, аталмыш қырлар анықтама мазмұнында анық көрініс тауып жатса, онда экстремизмнің әмбебап сипаттағы құбылыс екендігіне көз жеткіземіз.

Соңғы онжылдықта Орталық Азия елдері бұрын беймәлім болған, соның ішінде экстремизм мен терроризмнің көптеген мәселелеріне тап болды. Батыста және Таяу Шығыста экстремизм саяси үдерістің бөлігі болғаны бұрыннан белгілі. Соңғы жылдары еліміздің кейбір аймақтарында этносаралық және конфессияаралық даулармен, әртүрлі сепаратистік қозғалыстармен байланысы бар экстремистік іс-әрекеттің әр алуандылығы көбейе түсті. Экстремизмнің сан түрлі аспектілерін *(әлеуметтік, саяси, құқықтық, психологиялық және басқа да)* зерделеу зерттеушілердің алдына экстремизмнің нақты мағынасын және осы құбылыстың Орта-Азиялық аймақтағы ерекшеліктерін анықтау мақсатын қойып отыр. Мәселенің дұрыс қойылуы, кейбір зерттеушілердің өз талдауларында Таяу Шығыстағы жағдайлардың ұқсастығын келтірумен маңызды, бұл біздің көзқарасымызша мүлде нақты және дәлелді емес. Алайда кейбір ұқсас тұстарын, атап айтқанда экстремистік топтардың құрылымында бар екендігін жоққа шығаруға болмайды.

Әр нақты қоғам және мемлекет үшін экстремизм мен терроризмнің пайда болу себептері бірқатар субъективті және объективті жағдайларға байланысты әртүрлі болуы мүмкін.

Діни экстремизм әрқашан экстремистік іс-әрекеттің басқа түрлерімен – саяси, ұлтшылдық – әртүрлі саяси күштердің нақты мақсаттарына жету барысында идеологиялық және ұйымдастырушылық көмек ретінде тығыз байланыста болады. Экстремистік іс-әрекет формалары бойынша шектеу – саяси, ұлтшылдық, діни – шартты болып келеді, өйткені олар іс жүзінде нақты түрінде өте сирек кездеседі. Сондықтан соңғы кезде ғылыми басылымдарда этно-діни, діни-саяси экстремизм деген ұғымдарға жиі жүгінеді.

Қазіргі уақытта ең даулы және ең жиі қолданылатын «діни-саяси экстремизм» ұғымы дәлелдеуді қажет ететіні анық. Алайда,

діни-саяси экстремизмнің анықтамасын ғылыми-тәжірибеде қолдану бойынша зерттеушілердің бірізді пікірлері жоқ. Көптеген сарапшылардың ойынша, қазіргі кезде белсенді қолданылатын діни экстремизмнің анықтамасы көп жағдайда мәселенің шынайы мазмұнын көрсетпейді. Сонымен қатар, мәселенің мәнін аса нақты көрсететін анықтаманы табуда теоретикалық және тәжірибелік мүдде бар.

Ең алдымен, діни экстремизмнің жалпы тұжырымдауында дін саласында көрініс табатын, экстремизмді анықтауға болатындығын атап өту қажет. Сондай-ақ, діни-саяси экстремизм, оның таза күйі, яғни тек дін саласында ғана пайда болуы сирек құбылыс болып табылады. Діни-саяси экстремизм ұғымының астарында келесідей экстремистік көріністерді жиі аңғаруға болады, олардың дінмен байланысы жоқ, бірақ социумның саяси аясында жүргізіледі.

Діни-саяси экстремизмнің әрекеттері көбіне мемлекеттің құрамын күшпен өзгертуге немесе үкіметті басып алуға бағытталады. Қауіпті жағдайға айналған осындай әрекеттерді іске асыру, көбіне қарулы топтар құрып, өзара өшіктіру әдістерін қолдану арқылы дін мен ұлттық қайшылықтарды қоздырумен, сондай-ақ адам құқығын жаппай бұзумен қатар жүреді.

Мұндай шектен шыққан экстремизм әртүрлі мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігіне нұқсан келтіріп қана қоймай, дін арқылы жағдайдың ушығуына да себепкер болуда. Экстремистер қай діннің атынан белсенділік танытса, бәрінен де көп зиян шегетін сол дін. Саяси экстремизм тек саяси мүддені ғана көздейді. Олар адамдардың дінге деген құрметі мен сенімін өз мақсаттарына кенінен пайдалана отырып, дін үшін әрекет етіп жүргендей көрінуге тырысады.

Ойымызды қорытындылайтын болсақ, ең алдымен діни экстремизмді саяси мінездің түрі ретінде анықтаған дұрыс болады деп пайымдаймыз, өйткені ол қоғамда қабылданған ұстанымдар мен ережелерді жекеленген тұлғалар мен топтар тарапынан радикал әрекеттерді жоққа шығарудың бір нысаны болып табылады. Осыған байланысты мемлекеттік билік тарапынан олықпал етудің (*ұстап тұру, коррекциялау немесе басып тастау*) басты нысандарының бірі болады, көптеген жағдайда күш

қолдану әдісі арқылы жүзеге асырылады. Ол үшін саяси сипаттама себептерін талдау қажет: нақты субъектінің, индивид немесе топтың әлемге көзқарасы және әлемдегі өз орны, қалай жағдайды іштей құрастырады, қандай талаптары, мақсаттары және құндылықты бағдарлары бар, қабылдау, ойлау, эмоциялық ерекшеліктері және т.б. Ғылымда саяси сипаттама түсінігіне сан түрлі ұғым қалыптасқан, дегенмен саяси сипаттама мазмұны мен сипаты субъектінің түріне, оның іс-қимыл себептеріне, мақсаттарына жету құралдарына, іс-әрекет жасалатын әлеуметтік ортаның жағдайына, сондай-ақ ықпал ету нысанының түріне байланысты. Сондықтан, діни-саяси экстремизмді экстремизмнің басқа түрлерінен дифференциялау мақсатында, келесі ерекше сипаттағы белгілерді ұсынамыз:

- «діни-саяси экстремизм – бұл мемлекеттік құрылысты күштеп өзгертуге немесе өкіметті күштеп басып алуға, мемлекеттің аймақтық тұтастығын және егемендігін бұзуға бағытталған қызмет болып табылғандықтан, экстремизмнің басқа түрлерінен ерекшеленеді;

- «діни-саяси экстремизм» – діни жорамалдармен және ұрандармен дәлелденген немесе бүркемеленген, құқыққа қарсы саяси қызметтің бір түрі болып табылатынын ескеруіміз қажет;

- өз мақсаттарына жетуде күресудің күштік әдістерінің басым болуы – діни-саяси экстремизмге тән сипат. Осы белгі бойынша діни-саяси экстремизмді діни, экономикалық, рухани және экологиялық экстремизмнен ажыратуға болады. Сонымен қатар, саяси-діни экстремизмнің әртүрлі бағыттарының бар екендігін атап өту қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. Сындрлы он жыл. – Алматы: Атамұра, 2003. – 532 б.
2. Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының Заңы. Қазақстан Республикасының Парламентінің Жаршысы. – 2005. – №5 (2438). – 12 б.
3. Дарменов А.Д. Криминологические аспекты борьбы с экстремизмом в Республике Казахстан: дисс. канд. юрид. наук. – Алматы, 2006. – 212 с.
4. Узденов Р.М. Экстремизм: криминологические и уголовно-правовые проблемы противодействия: автореф. канд. юрид. наук. – М.: 2008. – 29 с.

5. Устинов В.В. Экстремизм и терроризм. Проблемы разграничения и классификации // Российская юстиция. – М.: Юридическая литература. 2002. – №5. – с. 34-36.

МӘДЕНИ МҰРАНЫ ЗЕРТТЕУДЕГІ МУЗЕЙЛІК ТУРИЗМНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Исмагамбетова З.Н.

*әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
философия ғылымдарының докторы, профессоры*

Құдайбергенов С.Е.

*әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
мәдениеттану мамандығының 1-курс PhD докторанты*

Тарихи-мәдени мұраларды зерттеу, музейлендіру оны пайдалану барысында барлық мұраның рухани төрбиелік мәніне, тарихи маңызына көңіл аудара отырып, саяси және экономикалық тиімділігін де ұмытпағанымыз жөн. Ол үшін олардың мәдени туризм маршруттары жүйесінде өз орындарын алуы керек, нақты айтсақ, ескерткіштердің Қазақстан тарихында алатын орындары мен ерекшеліктерін ескере отырып туристік инфрақұрылым жасауға уақыт жетті.

Қазіргі ХХІ ғасырда интернет арқылы келетін ақпараттық ағынның көмегімен халқымыздың мәдени және білімділік деңгейі жоғарылай түсті. Тәуелсіздікпен бірге қоғам өмірінің барлық жақтарына нарықтық қатынастар мен жаңа технологиялар өмірімізге енді. Соның бірі туризм саласы. Бұл өркениет талаптарынан мәдениет саласы да тыс қалмады. Тарихи-мәдени құндылықтардың ордасы саналатын музейлердің сан-салалы жұмыстары арқасында елімізде «Музей және туризм» саласына айрықша көңіл бөліне бастады. «Музей және туризм» ұғымы кеңейіп ол халықаралық мәнге ие бола түсті. Сол себепті Қазақстан музейлерінің қызметі мен сипаты, мәні мен маңызы қайта қаралып нақтылана түсті. Соның нәтижесінде еліміздің бірқатар музейлерінің экспозициялық құрылымы, тұжырымдамасы, қызмет көрсету түрлері күрделі өзгеріске түсті. Еліміздегі музей және туризм бағытының дамуы төл тарихымыз бен ұлттық рухымыздың сақталуына серпіліс береді. Туризм саласы – еліміздің